

CONDIȚIILE, FORMA ȘI PROCEDURA DE ÎNAINȚARE A ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL

Eduard ABABEI,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova,
Departamentul drept procedural

Rezumat: *Dreptul persoanei de a se adresa justiției este un drept fundamental, garantat de Constituție, căruia îi corespunde obligația corelativă a instanței să se pronunțe, în condițiile legii, asupra cererii adresate. Exercițarea acțiunii civile produce, în principal, două efecte: unul de ordin procedural – investirea legală a instanței cu soluționarea litigiului și, totodată, obligarea acesteia să-l soluționeze; celălalt de ordin substanțial – iminența tranșării litigiului prin hotărîrea instanței, dacă cererea, fondată fiind, este susceptibilă de admitere. Condițiile necesare pentru exercitarea unei acțiuni pot fi clasificate în: 1) condiții referitoare la persoana subiect care acționează (interesul și calitatea); 2) condiții referitoare la obiectul acțiunii; 3) condiții referitoare la necesitatea de a acționa la anumite etape ale procesului penal. Acțiunea civilă în procesul penal se supune regulilor răspunderii delictuale civile, fiind însoțită de o serie de particularități, care o fac distinctă. Acțiunea civilă în procesul penal are un caracter accesoriu față de latura penală a cauzei și soluționarea ei este într-o dependență directă de soluționarea laturii penale.*

Cuvinte-cheie: *proces penal, acțiune civilă, parte civilă, parte civilmente responsabilă, prejudiciu material, prejudiciu moral, trăsăturile acțiunii civile, latura civilă a cauzei penale, sentința în latura civilă.*

În conformitate cu pct. 4 din Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației de reglementează repararea prejudiciului moral, nr. 9, din 09.10.2006, după gradul de atingere, prejudiciile delictuale pot fi clasificate în: a) prejudicii cauzate personalității fizice; b) prejudicii cauzate personalității afective, categorie în care intră suferințele de categorie psihică; c) prejudicii cauzate personalității sociale (cinstea, onoarea, demnitatea, viața privată, numele, pseudonumele etc.); d) prejudicii cauzate persoanelor juridice (afirmații făcute în presă și pe altă cale care se consideră neadevărate etc.).

În categoria largă a prejudiciilor corporale intră durerile fizice cauzate unei persoane prin lovituri, vătămări, răniri etc., suferințele psihice condiționate de vătămările corporale, de provocarea unei boli, slăbirea rezistenței fizice la boli sau de alte complicații, îngrijorarea pentru aceste efecte ulterioare, epuizarea emoțională, pierderea unor plăceri (ideea de confort, anumite înlesniri etc.).

Prejudiciile afective constau în suferințe psihice cauzate prin lezarea sentimentelor de afecțiune, care cuprind suferințele psihice determinate de pierderea sau de rănirea, mutilarea, desfigurarea sau îmbolnăvirea gravă a persoanelor apropiate, de pierderea locului de muncă, dezvăluirea secretului familial sau a secretului medical, de limitarea sau privarea temporară de anumite drepturi, cât și orice alte suferințe psihice similare. Prin prejudicii aduse onoarei, cinstei, demnității, prestigiului sau reputației profesionale a unei persoane se înțeleg prejudiciile produse prin insulte, calomnii, defăimări, aprecieri nefavorabile, inclusiv cele privind reputația și probitatea profesională, apartenența la un grup etnic socialmente mai defavorizat sau la o anumită minoritate sexuală [8, p.19].

În contextul celor menționate, evidențiem că persoana vătămată printr-o infracțiune are următoarele alternative: poate să nu ceară repararea prejudiciului prin infracțiune; poate să ceară repararea prejudiciului prin promovarea unei acțiuni civile separate; poate să ceară repararea prejudiciului prin punerea în mișcare a acțiunii civile în cadrul procesului penal. Ultima alternativă se realizează prin constituirea de parte civilă în procesul penal, care se materializează într-o declarație de punere în mișcare și de exercitare a acțiunii civile alături de acțiunea penală. În acest context, în literatura de specialitate se menționează că dintre toate, cel mai eficient este dreptul la acțiunea civilă, deoarece el acordă facultatea de a obține repararea prejudiciului printr-o hotărâre prin care jurisdicția penală se pronunță simultan asupra prejudiciului pe care l-a suferit și asupra culpabilității acuzatului generatoare a acestui prejudiciu [7, p.388]. În contextul celor menționate, evidențiem și faptul că în procesul penal al unor state (cum este și exemplul Republicii Moldova), punerea în mișcare (înaintarea) a acțiunii civile în procesul penal se poate realiza prin două modalități:

- 1) prin constituirea în calitate de parte civilă;
- 2) din oficiu, de către organul de urmărire penală sau instanța de judecată.

Dreptul persoanei de a se adresa justiției este un drept fundamental, garantat de Constituție, căruia îi corespunde obligația corelativă a instanței, ca în condițiile legii, să se pronunțe asupra cererii adresate. Rezultă, însă, de asemenea, că deschizându-se calea justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor legitime, nimănui nu-i este îngăduit ca, într-o situație juridică determinată, să-și tranșeze singur drepturile sau interesele. În acest sens, în viziunea savantului român Ion Deleanu, pot fi desprinse câteva elemente definitorii ale dreptului de a se adresa justiției: a) el privește atât persoanele fizice, cât și cele juridice; b) accesul la justiție este deschis nu doar pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor legitime. Accesul la justiție este recunoscut și garantat în toate acele situații în care, chiar fără existența unei situații conflictuale, justiția rămîne singura cale pentru valorificarea dreptului sau a interesului; c) termenul de „persoană” are semnificația de subiect de drept, de entitate juridică înzestrată cu capacitatea de a avea drepturi și obligații juridice sancționate; d) accesul la justiție

are ca scop nu numai protecția sau valorificarea drepturilor subiective propriu-zise, dar și a intereselor legitime; e) exercitarea dreptului de a te adresa justiției nu poate fi niciodată îngrădit [4, p.142-143].

Exercitarea acțiunii civile – de regulă, prin cererea de chemare în judecată – produce, în principal, două efecte: unul de ordin procedural – investirea legală a instanței cu soluționarea litigiului și, totodată, obligarea acesteia să-l soluționeze; celălalt de ordin substanțial – iminența tranșării litigiului prin hotărîrea instanței, dacă cererea, fondată fiind, este susceptibilă de admitere. Primul efect premerge celui de-al doilea și îl condiționează decisiv. Dar pentru a se produce, trebuie întrunite câteva condiții. În accepțiune generală, prin condiții de exercitare a acțiunii civile, desemnăm acele condiții în lipsa cărora acțiunea nu produce efectele urmărite [4, p.147]. Vorbind despre condițiile de admisibilitate sau de primire a cererii de chemare în judecată, pot fi deosebite condiții speciale sau specifice pentru anumite cazuri, ele constînd în respectarea unor formalități sau termene și condiții comune pentru toate cererile un justiție: interesul, calitatea și capacitatea [13, p.197]. Conform unei alte opinii, se consideră că singura condiție de ordin general, valabilă pentru toate litigiile este capacitatea de a sta în justiție [12, p.4-6]. Vorbindu-se, de asemenea, despre condițiile necesare pentru exercitarea unei acțiuni, acestea au fost clasificate în: 1) condiții referitoare la persoana subiect care acționează (interesul și calitatea); 2) condiții referitoare la obiectul acțiunii; 3) condiții referitoare la necesitatea de a acționa într-un anumit termen [15, p.34].

În literatura de specialitate este specificat faptul că pentru punerea în mișcare și exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal trebuie să fie îndeplinite, în mod cumulativ următoarele condiții:

a) să fie cauzat un prejudiciu personal (material sau moral). Prejudiciul cauzat prin infracțiune trebuie să fie personal. Aceasta înseamnă că acțiunea civilă susceptibilă a fi adusă în fața unei instanțe penale sau civile nu aparține decît celui care a fost personal lezat, adică celui care a dovedit faptul infracțional, o atingere personală a integrității sale fizice, a patrimoniului său, a onoarei și afecțiunii sale, căci prejudiciul poate fi și pur moral. Astfel, suportă un prejudiciu personal orice persoană care a suferit un prejudiciu material sau moral în urma infracțiunii. Prejudiciul material poate fi definit ca fiind un prejudiciu obiectiv, aducînd atingere patrimoniului și susceptibil de a fi direct evaluat în echivalent bănesc, de unde și calificativul de prejudiciu pecuniar. El îmbracă diferite forme, constînd fie dintr-o pierdere, fie dintr-o lipsă de cîștig. Prejudiciul material poate decurge dintr-o atingere a bunurilor (distrugerea de bunuri, sustragerea etc.) sau a persoanelor (cheltuieli medicale, farmaceutice, incapacitatea totală sau parțială de a munci etc.). Prejudiciul material poate fi evaluat și transformat în bani fără prea multe dificultăți. Prejudiciul moral este un prejudiciu subiectiv, neputînd aduce atingere patrimoniului. El rezultă dintr-o atingere adusă unui drept extrapatrimonial (bunăoară onoarei, dreptului la nume etc.) ori dintr-o atingere adusă integrității

corporale (durerea fizică sau psihică) sau, cel mai frecvent, dintr-o atingere a sentimentelor de afecțiune (decesul accidental al unei ființe apropiate). Acesta poate consta și dintr-un prejudiciu rezultat din pierderea anumitor bucurii ale vieții. Prin noțiunea de prejudiciu moral se înțeleg suferințele psihice sau fizice cauzate prin acțiuni sau omisiuni care atentează la valorile nepatrimoniale ce aparțin persoanei din momentul nașterii sau la bunurile dobândite prin lege (viața, sănătatea, demnitatea și reputația profesională, inviolabilitatea vieții personale, secretul de familie și personal), prin fapte ce atentează la drepturile personale nepatrimoniale (dreptul de a folosi propriul nume, dreptul de autor) [6, p.347-358; 8, p.19]

b) prejudiciul trebuie să fie cert. Prin prejudiciu cert se înțelege o atingere sigură atât în latura existenței sale, cât și sub aspectul posibilităților de evaluare. El poate fi actual sau viitor. Prejudiciul actual se opune prejudiciului eventual. În timp ce prejudiciul eventual depinde de evenimente incerte, prejudiciul actual există din momentul inițierii acțiunii civile;

c) să existe legătură cauzală directă între prejudiciu și infracțiunea săvârșită. Această condiție exprimă cerința ca prejudiciul să reprezinte consecința directă a infracțiunii urmărite, adică să fie un prejudiciu direct. În situația dată este vorba despre infracțiunea pentru care învinuitul sau inculpatul este urmărit și judecat;

d) persoana fizică păgubită, cu capacitate deplină de exercițiu sau persoana juridică cu personalitate juridică, după caz, să-și manifeste voința de a fi despăgubită (pe calea constituirii de parte civilă);

e) prejudiciul să nu fi fost reparat [11, p.732-742].

Referindu-se la acest subiect, savantul român Ion Deleanu vine cu următoarele observații: a) unele dintre condițiile speciale de exercitare ale acțiunilor civile – a anumitor categorii de acțiuni – pot fi considerate condiții comune (de exemplu, termenul); b) alte condiții (precum interesul) pot fi atașate, în același timp, atât părții civile, cât și obiectului litigiului; c) numai capacitatea de a sta în justiție – în lipsa interesului și a calității procesuale – nu poate justifica exercitarea acțiunii [4, p.147-148].

Doctrina românească din domeniu a considerat, cu anumite excepții că în calitate de condiții de exercitare ale acțiunii civile figurează: dreptul, interesul, capacitatea și calitatea procesuală [14, p.266-267].

Interesul reprezintă orice demers în justiție, indiferent de forma pe care acesta o îmbracă sau de partea procesuală de la care provine. El trebuie să fie util, să urmărească profit material sau moral ori material și moral. Interesul poate fi interpretat sub două aspecte: a) justifică relația dintre situația juridică a părții și mijlocul procesual la care aceasta a recurs; b) justifică scopul judecării, profitul moral sau material pe care partea îl urmărește în judecată [2, p.309-310].

Capacitatea procesuală semnifică aptitudinea persoanelor de a deveni părți în procesul civil. Ea are aceleași trăsături ca și capacitatea civilă și se manifestă sub două aspecte: capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu.

Calitatea procesuală semnifică titlul care conferă unei persoane puterea de a aduce în justiție dreptul a cărui sancțiune o cere. Ea este traducerea procesuală a calității de titular al dreptului, puterea în virtutea căreia o persoană exercită acțiunea în justiție, puterea de a acționa în justiție, justificată de un interes personal și direct [4, p.156].

În contextul celor expuse venim cu precizarea că prin săvârșirea unei infracțiuni se aduce atingere, în primul rând, ordinii de drept, care nu poate fi restabilită decât prin tragerea la răspundere penală a infractorului. Atunci când prin infracțiune se produce și o pagubă în patrimoniul unei persoane fizice sau juridice, aceasta se recuperează prin antrenarea răspunderii civile delictuale a infractorului și/sau a părții responsabile civilmente; persoana vătămată poate exercita împotriva acestora acțiunea civilă. Prin urmare, infracțiunea dă naștere la posibilitate de exercițiu a două acțiuni, ca mijloace juridice de antrenare a celor două categorii de răspundere – penală și civilă – acțiunea penală care aparține statului prin care se urmărește tragerea la răspundere penală a infractorului și, respectiv acțiunea civilă, care se exercită de persoana vătămată pentru antrenarea răspunderii civile a acestuia.

Acțiunea civilă, fiind influențată în exercițiul său de dinamica acțiunii penale, raportul de subsidiaritate prezintă influențe asupra rezolvării acțiunii civile de către instanța penală; acțiunea civilă poate fi temperată, stinsă sau soluționată în raport direct cu acțiunea penală [5, p.171].

Dreptul la acțiune al persoanei vătămate prin infracțiune este îmbunătățit calitativ *ope legis* în sensul că „dreptul de a sesiza instanța” este bivalent, iar titularul poate opta între instanța civilă sau penală [5, p.173].

Legea procesual penală a RM (art. 219 alin. (1) și (6); art. 221 alin. (4) indică asupra faptului că acțiunea civilă poate fi înaintată de următorii subiecți: 1) persoana fizică (reprezentantul acesteia); 2) persoana juridică (reprezentantul acesteia); 3) procuror – în interesul persoanei fizice sau juridice în cazul în care aceasta nu are posibilitate de a-și proteja interesele.

Faptul recunoașterii în calitate de parte vătămată nu poate servi și ca temei pentru recuperarea de către aceasta a prejudiciului cauzat prin infracțiune. Pentru ca partea vătămată să se transforme într-un participant activ al acțiunilor de recuperare a prejudiciului suportat, este necesar de a înainta o acțiune civilă, adică de a obține statut de parte civilă. Relevantă se prezintă a fi pe acest segment și practica CEDO. Astfel, în cauza *Ernst vs Belgia s-a stabilit că atunci când victima unei infracțiuni se constituie ca parte civilă în procesul penal, aceasta semnifică introducerea unei cereri pentru despăgubiri, chiar dacă ea nu a cerut în mod expres, repararea prejudiciului suferit. Prin dobândirea calității de parte civilă în*

provesul penal, ea are în vedere nu doar condamnarea penală a autorului infracțiunii, ci și repararea pecuniară a prejudiciului pe care l-a suferit [9].

Recunoașterea în calitate de parte civilă este perfectată prin încheierea corespunzătoare a instanței de judecată sau a ordonanței organului de urmărire penală. Suntem în totalitate de acord cu faptul că determinarea mai concretă, mai clară și mai deplină a obligațiilor privind emiterea unor astfel de ordonanțe (încheieri) va institui garanții suplimentare ale asigurării realizării drepturilor persoanei în sfera activității procesual penale [25, p.65] și va reduce cazurile de abuzuri la luarea unor astfel de hotărâri. *În acest sens este relevantă jurisprudența Curții de Apel Bălți care prin Decizia din 16 februarie 2015, cu ocazia examinării apelurilor declarate de către avocații inculpaților în latura pedepsei aplicate, a refuzat de a satisface cererea părții vătămate S. V. privind recuperarea prejudiciului moral în mărime de 5000 euro de la inculpații Ț. M. și H. I. din motivul că aceasta nu a intervenit cu cerere de recunoaștere în calitate de parte civilă și corespunzător nu a înaintat acțiune civilă în procesul penal nici la etapa urmăririi penale, și nici în cadrul examinării cauzei penale în Judecătoria mun. Bălți [3].*

Actualul cadrul normativ de reglementare care are în calitate de obiectiv protejarea persoanelor, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcție de răspundere, rezervează acestui subiect, în textul art. 61 alin.(2) CPP al RM indicația asupra faptului că, recunoașterea ca parte civilă se efectuează prin ordonanța organului de urmărire penală sau prin încheierea instanței de judecată.

Cu toate acestea nu de fiecare dată are loc explicarea părții vătămate de către organul de urmărire penală a dreptului ei de a fi recunoscută în calitate de parte civilă și de a înainta acțiune civilă în procesul penal, ceea ce generează anumite dificultăți în procesul de cercetare și examinare a cauzelor penale. Astfel, *în cauza penală privind învinuirea cet. Ț.M. și H.I. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 189 alin.(2) Cod penal al RM, partea vătămată S. V. nu a înaintat acțiune civilă privind recuperarea prejudiciului moral la etapa urmăririi penale, și nici ulterior, în cadrul examinării cauzei penale în instanța de judecată, invocând ulterior, în cadrul exercitării căilor ordinare de atac momentul că nimeni nu i-a comunicat, nici la urmărirea penală, nici în judecată, că ar avea un asemenea drept și o astfel de posibilitate [3].*

Obligația organului de urmărire penală de a la explica părții vătămate drepturile, prevăzute în art. 60 alin.(1) CPP al RM reiese și din forma ordonanței de recunoaștere a persoanei în această calitate. Acest lucru se va face după ce persoana va afla despre drepturile sale procesuale.

Drept urmare al acestui fapt, în virtutea celor menționate considerăm că în CPP al RM este necesar de a opera o completare a art 59, prin introducerea alin. 2¹ cu următorul conținut: „Părții vătămate i se explică de către organul de urmărire

penală dreptul ei de a fi recunoscută în calitate de parte civilă și de a înainta acțiune civilă în procesul penal”.

Întregul spectru al propunerilor referitoare la forma înaintării acțiunii civile în procesul penal se reduce la trei momente: 1) acțiunea civilă în procesul penal poate fi înaintată atât în formă scrisă, cât și în formă verbală; 2) acțiunea civilă în procesul penal se adresează în formă scrisă conform regulilor și cerințelor fixate de legea procesual-civilă; 3) acțiunea civilă în procesul penal se depune în formă scrisă cu luarea în calcul a particularităților specifice procesului penal. În continuare, vom examina mai minuțios fiecare dintre aceste ipoteze.

Acțiunea civilă în cauza penală poate fi înaintată atât în scris, cât și în formă verbală. Întrebarea referitoare la forma acțiunii civile în procesul penal al RM decade de la sine, deoarece art. 122 alin.(1) al legii procesual penale fixează în mod expres că „Acțiunea civilă în procesul penal se înaintează în baza cererii scrise a părții civile sau a reprezentantului ei în orice moment de la pornirea procesului penal, pînă la terminarea cercetării judecătorești”. O astfel de prevedere, lipsește, de exemplu, în CPP al Federației Ruse, drept urmare al cărui fapt unui savanți din această țară vin cu presupunerea că dacă forma acțiunii civile în procesul penal nu este determinată de lege, apoi persoana care a avut a suporta un anumit prejudiciu de pe urma faptei infracționale se poate adresa cu o astfel de cerință și în formă verbală [18, p.290]. Alți savanți, la rîndul lor consideră că ar fi rațional de a perfecta procesual cererea verbală de înaintare a acțiunii civile după analogie cu cererea, plîngerea referitoare la comiterea unei fapte infracționale. În situația dată, este necesar de a întocmi un proces verbal, semnat de către declarant și persoana care efectuează urmărirea penală [21, p.126]. În viziunea lui V.V. Batuev „Dacă victima sesizează despre fapta infracțională și în același timp solicită de a fi luate măsuri în vederea recuperării prejudiciului cauzat prin aceasta, apoi procesul verbal al cererii (plîngerii) privind comiterea infracțiunii va figura, în mod simultan, și ca act procedural de consemnare al acțiunii civile în procesul penal [17, p.115]”. Suntem de părerea că termenul „proces verbal al acțiunii civile” nu doar că nu corespunde prevederilor legii de procedură penală, dar și contrazice sensului de apărare a drepturilor prin intermediul acțiunii civile, presupunînd o simbioză neclară de noțiuni juridice incompatibile.

În contextul dat menționăm că marea majoritate a oamenilor de știință acordă preferință formei scrise de înaintare a acțiunii civile în procesul penal [24, p.27].

În activitatea zi de zi, reprezentanții organelor de urmărire penală propun părților vătămate de a scrie personal, în formă de dictare, cerințele acțiunii civile. Aceasta are loc, de obicei, după explicarea părții vătămate, de către reprezentantul organului de urmărire penală, a dreptului ei de a înainta acțiune civilă. Drept urmare al acestui fapt, ne pomenim în situația în care deși declarația privind înaintarea acțiunii civile a fost făcută în formă verbală, reprezentanții organului de

urmărire penală vin totuși cu propunerea și inițiativa de a o perfecta în formă scrisă.

Luând în calcul cele menționate, suntem de părerea că posibilitatea înaintării unei cereri verbale de acțiune civilă în procesul penal ar reprezenta o simplificare exagerată a acestei instituții procesual penale. Momentul dat, la rîndul său, nu este în favoarea și în interesul reclamanților, ci a persoanelor care examinează acest mecanism în calitate de procedură auxiliară, de mîna a doua. În același timp, sistematizarea și detalizarea procesuală a activităților pe linia înaintării pretențiilor permit de a fortifica această instituție, de a o face mai transparentă și, drept urmare, de a garanta într-o măsură mai mare apărarea drepturilor persoanelor care au avut a suferi de pe urma infracțiunilor.

Acțiunea civilă în procesul penal este înaintată în formă scrisă conform regulilor legislației procesual civile. La acest segment este necesar de a menționa că întrebarea referitoare la posibilitatea aplicării normelor legii procesual civile în cadrul procesului penal a fost deja examinată de noi în cadrul acestei lucrări. În consecință, concluzia privind inadmisibilitatea aplicării în privința raporturilor juridice, legate de înaintarea acțiunii civile în procesul penal a normelor corespunzătoare de drept procesual civil.

Cu referire la acest subiect, constatăm că în sursele de specialitate se susține că acțiunea civilă în procesul penal trebuie să conțină rechizitele prevăzute de legea procesual civilă, ideie pe care nu o împărtășim. De fapt, reprezentantul organului de urmărire penală nu este în drept de a refuza primirea cererii în cazul în care perfectarea acesteia nu corespunde cerințelor legii procesual civile.

Totodată, nu trebuie exclusă nici incidența anumitor reglementări procesual-civile asupra acțiunii civile în procesul penal. În primul rînd, normele procesului civil ce reglementează acest domeniu pot fi aplicate doar în situația fixării lor exprese în CPP și, în al doilea rînd, reieșind din specificul instituției acțiunii civile în procesul penal, nici pe departe nu există posibilitatea de a aplica toate normele Codului de procedură civilă în conținutul CPP cu referire la acest subiect.

În legătură cu aceasta, ne raliem poziției autorilor care susțin că acțiunea civilă în procesul penal trebuie să fie înaintată în formă scrisă cu luarea în calcul a particularităților specifice procesului penal. În cadrul procesului penal, instituția acțiunii civile are particularități specifice, grație caracterului mixt al metodei procesual penale și procesual civile de reglementare, fiind, în acest fel, o instituție juridică complexă [20, p.43]. Cu atît mai mult că și majoritatea celor chestionați (94%) susțin că înaintarea acțiunii civile în formă scrisă este comodă, în mare parte, pentru etapa urmăririi penale și doar o mică parte a respondenților (doar 6%) au menționat că acceptă orice formă de înaintare a acțiunii civile în procesul penal.

Caracterul scris al acțiunii civile în procesul penal este pe larg susținut în sursele de specialitate [26, p.103]. În doctrina rusă se susține că nu toți subiecții oficiali la faza de urmărire penală cunosc cerințele de conținut ale unei acțiuni

civile, adresată de partea civilă, ceea ce de frecvente ori creează situații în care acțiunea civilă cuprinde doar cererea persoanei de a fi recunoscută în calitate de parte civilă. În situația dată se optează pentru fixarea în lege a formei acțiunii civile fapt ce ar permite evitarea multiplelor erori la faza prejudiciară [19, p.49]. În legătură cu acest fapt, am putea face referire și la poziția autorului Batuev care recomandă fixarea procedurii de înaintare și examinare a acțiunii civile în procesul penal, apropiind-o pe cât este de posibil de ordinea de desfășurare a procesului civil [17, p.13].

Cu transpunere în planul reglementărilor autohtone, aceasta ar însemna aplicarea art.166-167 CPC al RM.

În cele ce urmează ne vom referi la oportunitatea aplicării prevederilor indicate *supra* la înaintarea acțiunii civile în procesul penal.

I) cu referire la indicarea instanței căreia i se adresează cererea [16, p.126]. Se susține că atâta timp cât legiuitorul expres nu determină figura procesuală pe numele căreia urmează a fi adresată acțiunea (cererea de chemare în judecată) vor exista discuții și păreri controversate. Lucru știut, cererea de chemare în judecată (acțiunea) reprezintă o adresare către instanță în calitatea acesteia de organ abilitat cu împuterniciri excepționale în vederea satisfacerii sau a refuzului de a satisface cerințele specificate în conținutul acțiunii. La rîndul său, reieșind din prevederile art.61 alin.(2) CPP al RM, recunoașterea ca parte civilă se efectuează prin ordonanța organului de urmărire penală sau prin încheierea instanței de judecată.

Totodată, în conformitate cu reglementările art. 36 CPP al RM, competența de examinare a acțiunii civile în procesul penal este determinată de competența de examinare a cauzei penale în cadrul căreia este înaintată acțiunea civilă. Astfel, persoanei care înaintează o acțiune civilă în cadrul etapelor prejudiciare îi este extrem de dificil de a determina instanța care este competentă de a examina pe viitor cauza data. În această situație, funcția respectivă poate fi realizată de către organul de urmărire penală. Drept urmare al acestui fapt, reclamantul se află într-o situație incertă – pe de o parte, în virtutea regulii generale de adresare a cererilor de chemare în judecată în ordinea procedurii civile, acțiunea civilă urmează a fi adresată direct acesteia, iar pe de altă parte, art.61 alin.(2), art.219 alin.(9) și art.221 alin.(1) CPP al RM investeste organul de urmărire penală cu competența de a decide asupra recunoașterii părții civile, iar acest fapt fiind posibil doar după înaintarea acțiunii civile.

Nu putem fi de acord cu autorii nominalizați care susțin faptul că din esența acțiunii înaintate instanței de judecată în calitatea ei de organ care dispune de drepturi excepționale în domeniul realizării actului de justiție reiese că acțiunea civilă în procesul penal (indiferent de etapa procesului penal la care este înaintată) urmează să aibă doar un singur adresat – instanța de judecată. Aceasta ar genera inconveniențe asupra realizării drepturilor părții civile, în special posibilitatea acesteia de a obține asigurarea acțiunii la faza urmăririi penale și totodată se

îngustează termenul de înaintare a acțiunii civile fiind limitat doar la faza judecării cauzei.

2) cu referire la necesitatea de a indica în conținutul acțiunii civile în procesul penal pîrîtul și locul lui de trai (de aflare) se pronunță mai mulți autori [21, p.22]. În conformitate cu prevederile art. 21 alin.(1) și (2) CP al RM, sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvîrșirii infracțiunii, au împlinit vîrsta prevăzută de legea penală. Persoana juridică este pasibilă de răspundere penală dacă sunt întrunite condițiile prevăzute de lege în acest sens (art. 21 alin.(3), (4) și (5) CP al RM).

Însă, în cazurile în care părții civile, în opinia ei, îi este cunoscută persoana care urmează să suporte consecințele sub aspectul reparării daunelor cauzate prin infracțiune, vinovăția acesteia din urmă urmează încă a fi stabilită. Totodată se cere remarca că în ordinea procedurii civile, eroarea în determinarea pîrîtului în acțiunea civilă, precum și ignorarea de către instanța de judecată a pîrîților indicați în acțiunea civilă duce, de obicei, la anularea actelor judecătorești. În situația dată, se susține că este irațional de a reflecta în acțiunea civilă careva date referitoare la partea civilmente responsabilă [23, p.28].

Astfel, se crează situația cînd, pe de o parte, este necesară determinarea făptuitorului concret, după caz părții civilmente responsabile în cadrul acțiunii civile, iar pe de altă parte, partea civilă nu își poate asuma o funcție improprie cea a identificării și demascării persoanei vinovate de comiterea infracțiunii.

3) cu referire la includerea în conținutul acțiunii a prevederii referitoare la realizarea următoarelor circumstanțe: în ce constă încălcarea sau pericolul încălcării drepturilor, libertăților și a intereselor legitime ale reclamantului și ale cerințelor acestuia, care este valoarea acțiunii și calculul sumelor bănești pretinse [22, p.88]. Referitor la acestea suntem de părerea că inițiativa în sensul determinării valorii acțiunii aparține părții civile la momentul înaintării ei. Vom ține cont de că obligațiunea de a dovedi caracterul și mărimea prejudiciului adus prin infracțiune aparține organului de urmărire penală doar în cazurile cînd mărimea daunelor cauzate prin infracțiune influențează asupra încadrării juridice a faptei. Prin urmare, sub acest aspect partea civilă se va conforma principiului disponibilității și sarcinii probației.

4) cu referire la necesitatea invocării circumstanțelor pe care partea civilă își fundamentează pretențiile și a probelor aduse în susținerea acestor circumstanțe în doctrină părerile sunt împărțite [21, p.126]. În ceea ce ne privește, le considerăm obligațiuni directe ale părții civile.

Forma și cuprinsul acțiunii civile solicită prezența a mai multor componente, în special, latura material-juridică a acțiunii, latura procesuală a acțiunii și autoritatea procedurală competentă căreia este adresată acțiunea civilă. În această ordine de idei autorul O.A.Tarnavski conchide că, acțiunea civilă în procesul penal reprezintă cerința juridico-materială a persoanei căreia prin infracțiune i s-a cauzat

un prejudiciu, după caz a reprezentantului sau a procurorului în interesele acesteia, față de acuzat sau de persoanele care poartă răspundere civilă pentru acțiunile lui în vederea reparării prejudiciului. Acțiunea respectivă întotdeauna este adresată organelor care desfășoară procesul penal și este soluționată de instanța de judecată odată cu latura penală a cauzei penale [25, p.82].

În latura formulării cerințelor juridico-materiale ale reclamantului, art.12 din Codul civil al RM indică asupra următoarelor metode de apărare a drepturilor civile: recunoașterea dreptului; restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui; recunoașterea nulității actului juridic; declararea nulității actului emis de o autoritate publică; impunerea la executarea obligației în natură; repararea prejudiciilor; incasarea clauzei penale; repararea prejudiciului moral; desființarea sau modificarea raportului juridic; neaplicarea de către instanța de judecată a actului ce contravine legii emis de o autoritate publică etc. Între timp, în virtutea prevederilor art.61 alin.(1) CPP al RM, toate cerințele juridico-materiale ale părții civile nici pe departe nu pot fi înaintate în conținutul acțiunii civile adresate în cadrul unui proces penal.

La compartimentul cerințelor înaintate învinuitului sau persoanelor care poartă răspundere civilă pentru acțiunile acestuia, dacă e să luăm în calcul prevederile legii procesual penale, atunci acțiunea civilă urmează a fi înaintată nu în privința unor învinuiți (părți civilmente responsabile) concret determinați din simplul considerent că la momentul înaintării pretențiilor aceștia pot fi încă neidentificați.

În concluzie, conchidem că, acțiunea civilă în procesul penal se supune regulilor răspunderii delictuale civile, fiind însoțită de o serie de particularități, care o fac distinctă.

Astfel, ea rezultă dintr-o infracțiune.

Acțiunea civilă are un caracter accesoriu față de latura penală a cauzei penale, ceea ce înseamnă că soluționarea acțiunii civile este într-o dependență directă de soluționarea laturii penale.

Numai în cazul procesului penal poate fi înaintată acțiunea civilă, care poate fi soluționată doar în cazul pronunțării unei sentințe (decizii) judecătorești într-o cauză penală.

Acțiunea este exercitată în fața organelor care aplică normele procesual penale.

În unele situații, acțiunea poate fi exercitată din oficiu. În alin.(2) art. 51 și alin. (4) art. 221 Cpp prevede dreptul procurorului de a înainta acțiunea civilă în interesul statului sau de a înainta și de a susține acțiunea civilă înaintată în cazul în care persoana fizică sau juridică cu drept de înaintare a acesteia nu are posibilitatea de a-și proteja interesele. Procurorul poate înainta acțiunea civilă

privitor la prejudiciul moral, numai la cererea părții vătămate, care nu are posibilitatea de a-și proteja interesele.

Bibliografie:

1. Ciobanu V. M. Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I. Ed. Național. București, 1996, p. 266-267.
2. Debbasch Ch. Contencieux administratif. Ed. Dalloz. Paris, 1981, p. 309-310.
3. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 16 decembrie 2015 (Dosarul nr. 1a-910/2015).
4. Deleanu Ion. Tratat de procedură civilă. Volumul I. Ed. Servo-Sat. Arad, 2000, p. 142-143.
5. Diță Costică. Aspecte referitoare la promovarea acțiunii civile în fața instanței penale de către societatea de asigurare subrogată în drepturile asiguratului. Dreptul. Anul XV, seria a III-a, Nr. 8/2004, p. 171 (171-174).
6. Dolea I., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T., ș.a. *Drept procesual penal*, Cartea juridică, 2009, p.347-358;
7. Guinchard S., Buisson J. Procedure penale. Editions LITEC. Paris, 2000, p. 388.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației de reglementează repararea prejudiciului moral, nr. 9, din 09.10.2006, pct. 3. Buletinul Curții Supreme de Justiție a RM, 2007, nr. 2, p. 19.
9. Hotărârea CEDO în cauza *Ernst vs Belgia*, din 15 iulie 2003.
10. Inspectoratul de Poliție Bălți, Secția de Urmărire Penală, cauza penală nr. 2015040245.
11. Mateuț Gheorghică. Tratat de procedură penală. partea generală. Volumul I. Ed. C. H. BECK. București, 2007, p. 732-742.
12. Perrot R. Droit judiciaire prive. T. 1. Ed. Ve. Paris, 1980, p. 4-6.
13. Solus H., Perrot R. Droit judiciaire prive. T. 1. Sirey, Paris, 1961, p. 197.
14. Stoenescu I., Zilberstein S. Drept procesual civil. Partea generală. Editura Didactică și Pedagogică. București, 1977, p. 236-240;
15. Vincent J. Procedure civile. Ed. Daloz. Paris, 1974, p. 34.
16. Александров В. А. Разрешение гражданского иска в уголовном процессе. Горький, 1978, с. 21;
17. Батуев В. В. Обеспечение при расследовании преступления гражданского иска потерпевшего. Диссертация кандидата юридических наук. М., 1999, с. 115
18. Гуценко К. Ф. Советский уголовный процесс. Изд. Юридическая Литература. М., 1936, с. 290.
19. Кравцова С. В. Уголовно-процессуальный статус гражданского истца и гражданского ответчика на стадии предварительного расследования

- (понятие, сущность и основание возникновения). Диссертация кандидата юридических наук. СПб, 2003, с. 47;
20. Лившиц Ю., Тимошенко А. Назначение института гражданского иска в уголовном процессе. // Российская Юстиция. 2002, №6, июнь, с. 43.
 21. Мамыкин А. С. Гражданский иск в уголовном деле. Учебник уголовного процесса. Изд. СПАРК. М., 1995, с. 126.
 22. Нарижный С. Возмещение морального вреда, причиненного потерпевшему: уголовно-процессуальный аспект. // Российская Юстиция. 1996, №9, с. 88.
 23. Рыжаков А. П. Возмещение вреда, причиненного преступлением. Изд. ПРИОР. М., 1999, с. 27.
 24. Семин А. В. Исполнение приговора в части гражданского иска. Диссертация кандидата юридических наук. Ижевск, 2000, с. 21;
 25. Тарнавский О. А. Уголовно-процессуальный механизм предъявления и разрешения гражданского иска в уголовном деле. Диссертация кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2000, с. 65.
 26. Тимошенко А. В. Теоретические и практические вопросы гражданского иска а предварительном расследовании. Диссертация кандидата юридических наук. Челябинск, 2002, с. 103.